

Luidklokken van de Oude Kerk in Delft

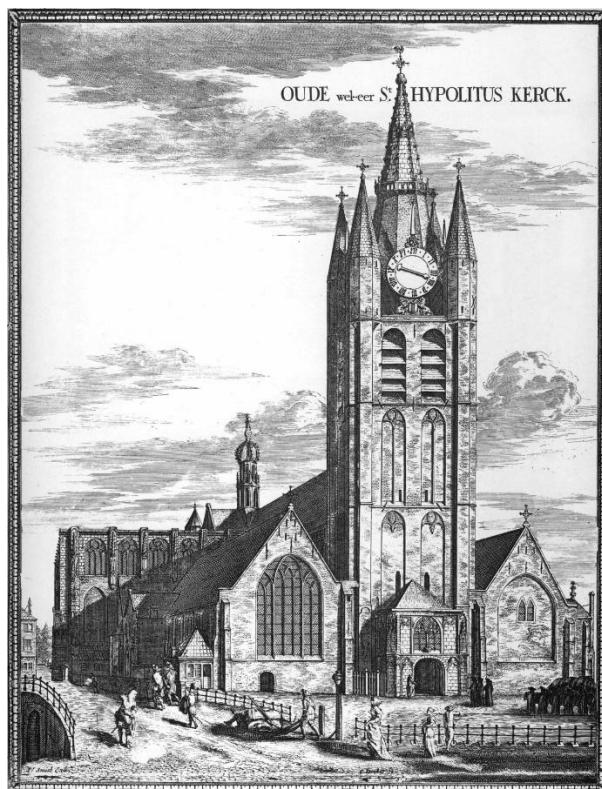
door Laura J. Meilink-Hoedemaker

Inhoud

Luidklokken van de Oude Kerk in Delft.....	1
De Oude Kerk	2
<i>De luidklokken van de Oude Kerk vóór de stadsbrand van 1536.....</i>	<i>2</i>
Regis / Regina.....	2
Vieringklokje(s)	3
Trinitas I t/m IV	3
Salvator.....	3
Hippolytus I, II en III	3
Martinus.....	4
Nicolaas > Anna.....	4
Driegelui van Medardus Waghevens	4
Ursula	4
<i>1536 de stadsbrand</i>	<i>4</i>
Zevengelui van Van Wou.....	5
Maria	5
Trinitas V, Trinitas VI en Trinitas VII.....	5
Het driegelui van Jan Albert de Grave	6
Verantwoording	8

De Oude Kerk

Er wordt verondersteld dat men vóór 1200 begon met de bouw van de Oude Kerk en omstreeks 1325 met die van de toren, die omstreeks 1350 voltooid was. De vierde geleding van de toren herbergt de klokkenzolder. Bij stadsbrand van 1536 kwam de toren er beter af dan de kerk. In de 19e eeuw werd overwogen de kerk af te breken, in de 20e eeuw werden kerk en toren gerestaureerd.

De Oude Kerk - Van Bleyswijck, 1678

De luidklokken van de Oude Kerk vóór de stadsbrand van 1536

De eerste vermelding van een luidklok in de Oude Kerk dateert van 1389. Het betreft het luiden van een 'avondklok'. In 1395 was er sprake van een uurwerk met een kleine uurklok en in 1397 van twee afzonderlijke klokken.

In 1409-1410 vonden onderhandelingen plaats om in het nog niet voltooide koor van de kerk een klok te gieten. In 1415-1416 luidden de kosters meer dan één klok.

Regis / Regina

In 1450 goten Gerrit Butendiic en Willem Sloterdiic de 'Regisklok', ook wel Regina genoemd. Een Delftse smid repareerde omstreeks 1500 het klepeloo van Regis en in 1509 kreeg deze klok een nieuw touw, aanwijzingen voor een intensief gebruik van deze klok.

De Regisklok heeft de stadsbrand van 1536 overleefd en werd in 1570 nog geluid bij begrafenissen. In 1719 werd ze als klokspijs ingeleverd bij Jan Albert de Grave omdat ze was gebarsten. Dankzij deze transactie is bekend dat het gewicht van de Regisklok 2970 Amsterdams pond [lb] bedroeg.

Vieringklokje(s)

Dezelfde Butendiic en Sloterdiic goten in 1457-1458 een klokje van 186 lb voor de vieringstoren van de Oude Kerk. Dit klokje was in 1510 nog in gebruik. In 1667 vermeldt stadsbeschrijver Dirck van Bleyswijck de aanwezigheid van enkele klokjes in de vieringstoren, zonder daarvan details te geven.

Trinitas I t/m IV

In 1458 kochten de kerkmeesters van de Oude Kerk 8015 lb klokspijs van de kerkmeesters van de Nieuwe Kerk. Toch duurde het nog tien jaar voordat er daadwerkelijk sprake was van een gieting. In 1465 waren de kerkmeesters verwickeld in een proces tegen Aernt Butendiic met het doel een met hem gesloten contract te annuleren.

In 1469 heeft een gieting plaats gevonden van een 9234 lb wegende klok, die, zoals uit een vermelding in 1497 blijkt, Trinitas (II) werd genoemd. Bij die gelegenheid bleek ze 8780 lb te wegen. De klepel woog 215 lb. Details over deze vergieting zijn niet bekend, maar de nieuwe klok woog 9300 lb en kreeg in 1501 haar nieuwe klepel. Zij werd gebruikt voor het overluiden van de doden.

Helaas was deze tweede Trinitas geen lang leven beschoren, want op 11 juni 1502 vergoten Jasper, Willem en Jan Moer, allen Gobelszonen, deze klok alweer. Zij gebruikten hiervoor 11545,5 lb klokspijs, die onder meer van de Trinitas II afkomstig was. De klepel werd verzaard van 215 tot 243 lb. In 1540 kreeg ze een nieuw luidwiel en plaatste men nieuwe balken onder de klokkenstoel. Het is niet duidelijk of deze klok (Trinitas III dus) bij de brand van 1536 werd beschadigd; ze is in 1566 vergoten tot Trinitas [IV].

Salvator

Van omstreeks 1495 dateren enkele mededelingen over een klok met de naam Salvator, maar over het gieten van deze klok zijn geen gegevens beschikbaar. Wel is bekend dat zij een andere plaats kreeg, toen in 1497 de Hippolytusklok werd opgehangen. In 1498 werden Salvators lagers vervangen. De klepel werd omstreeks 1500 enkele malen gerepareerd en in 1504 kreeg Salvator een nieuw luidtouw. In 1540 werd deze grote 'Gnade-klok' als klokspijs ingeleverd bij Gerrit van Wou.

Hippolytus I, II en III

De klokkengieter Gobel Moer uit 's-Hertogenbosch vergoot, samen met een van zijn zoons, in 1496 in Overschie de gescheurde klok Hippolytus (I) tot een klok van omstreeks 3000 lb. De toon van de nieuwe klok mocht hoogstens een vijfde of een zesde toon van die van de oude klok verschillen. De klok moest 45 dagen op proef en op risico van de gieter luiden en werd onderworpen aan het oordeel van niet nader genoemde deskundigen. Het vervoer van Overschie naar de plaats waar de klok gewijd zou worden geschiedde per schuit en kwam voor rekening van de gieter. Deze gieting resulteerde in een klok (Hippolytus II) van 2963,5 lb, welke echter werd afgekeurd, omdat de toonhoogte en de geluidskwaliteit niet naar wens waren.

Een tweede gieting leverde een klok op van 3122,5 lb; de lagers wogen 41,75 lb. Nu keurden de kerkmeesters en de deskundigen de klok wel goed, waarna ze nog in datzelfde jaar voor de wijding in de kerk werd opgesteld. Er werd voor deze Hippolytus III een nieuwe luidas gemaakt en de klok werd in 1497 opgehangen op de plek van Salvator die daarvoor moest opschuiven. In 1501 kreeg Hippolytus een nieuwe klepel en in 1504 werkte Mr. Gerrit aan het luidwiel. Deze klok heeft de brand van 1536 overleefd. In 1567 kreeg ze een nieuwe riem en een nieuwe luidas. In 1570 was Hippolytus nog in gebruik bij het overluiden van de doden. Van Bleyswijck trof in 1667 de Hippolytus niet meer aan, maar het verdwijnen van deze klok is tot nu toe niet getraceerd.

Martinus

Gobel Moer goot samen met een van zijn zonen op 25 oktober 1497 de klok Martinus. Deze woog 1300 lb, de lagers 22 lb. Aan de inrichting van deze klok vonden al in 1504 reparaties plaats.

Nicolaas > Anna

Gobel Moer goot in 1498 een 'preekklok' van 387 lb, die de naam Sint Nycolaus kreeg. Deze was niet bestemd voor de vieringtoren, zoals in Delft voor een preekklok gebruikelijk was, maar voor de grote toren. Deze klok was weldra kapot geluid waarna Gobels zoon Jan haar al in 1498 vergoot tot een 331,5 lb wegende klok, die de naam Anna kreeg. Deze klok kreeg in 1500 een nieuwe klepel.

Driegelui van Medardus Waghevens

Op 9 februari 1536 sloten de kerkmeesters een contract met de Mechelse klokkengieter Medardus Waghevens over het gieten van drie accorderende klokken, die respectievelijk 12000 à 13000, 9000 à 10000, en 6000 à 7000 lb moesten wegen. De kerkmeesters zouden de klokspijs leveren, het gietloon werd bepaald op 1 Carolusgulden per 100 lb verwerkt materiaal en de gieters zouden de beschikking krijgen over een werkplaats in Delft. De drie klokken moesten een half jaar op proef in de toren gebruikt zijn voordat men tot betaling zou overgaan. Waren ze niet naar wens, dan moest de klokkengieter ze terugnemen.

De stadsbrand van 3 mei 1536 heeft dit project doorkruist, zodat de drie klokken niet op de overeengekomen Pinksterdag in de toren hingen. Pas op 8 december 1537 kon men twee klokken in de toren ophangen. Over de derde klok wordt met geen woord gerept. De klokken zijn in latere jaren nooit beschreven, zodat men moet veronderstellen dat ze de keuring niet hebben doorstaan en door de gieter zijn teruggenomen.

Ursula

Er moet omstreeks 1536 een kleine klok met de naam Ursula in de toren van de Oude Kerk hebben gehangen, getuige een mededeling kort na de brand van 1536.

1536 de stadsbrand

Ten tijde van de grote stadsbrand in 1536 kende men in de Oude Kerk van Delft de volgende luidklokken.

<u>Naam</u>	<u>gewicht in lb</u>
Trinitas IV	11545,5
Salvator	groot
Hippolytus	3000
Regis/ Regina	2970
Martinus	1300
Anna	331,5
Ursula	klein
viering klokje	186

Zeker vier van deze luidklokken overleefden de brand. De andere vier klokken moesten vervangen worden. Men haalde deze uit de toren, verwijderde het puin uit de klokspijs, vervoerde de klokspijs naar de stadswaag en daarvandaan naar een klokhuis dat aan de stadsvest was opgericht ten behoeve van de klokkengieters Geert van Wou jr en Jan ter Steghe, met wie de kerkmeesters intussen in gesprek waren geraakt.

Zevengelui van Van Wou

De kerkmeesters van de Oude Kerk sloten in 1538 een contract met de Kamper klokgieters Van Wou en Ter Steghe inzake de leverantie van een gelui van zeven klokken. De grootste klok moest met 12000 lb de toon gamma-ut [=g] hebben en daarmee 2,5 toon lager klinken dan de klok Ursula die deze gieters juist voor de Nieuwe Kerk hadden gegoten. De volgende klok zou in gewicht en toonhoogte [cefa-ut = c] gelijk moeten zijn aan de Ursula en vervolgens zou de reeks bestaan uit klokken met de tonen re, mi, fa, sol en la. De kerkmeesters zouden de klokspijs leveren.

Over het resultaat van de onderhandelingen tast men in het duister. De enige informant, stadsgeschiedschrijver Dirk van Bleyswijck, vermeldt in 1667 dat de klokken kort na leverantie alle uit de toren zijn verwijderd, maar hij vermeldt niet door wie en waarom. Wel vermeldt hij dat deze klokken allemaal tegelijk of in verschillende combinaties gebruikt een muzikaal gelui moeten hebben gevormd. Er zijn geen afrekeningen met betrekking tot deze reeks klokken bekend. Men moet daarom veronderstellen dat dit gelui de keuring niet heeft doorstaan en door de klokkengieters moest worden teruggenomen.

Maria

Van Wou en Ter Steghe goten in 1539 de klok Maria. Zij werd op Pinksteravond 1539 opgehesen in de toren van de Oude Kerk en op haar plaats gehangen. Van Bleyswijck beschreef haar in 1667. In 1719 werd zij ingeleverd als klokspijs bij Jan Albert de Grave, die in zijn offerte haar gewicht vermeldt als 3750 lb terwijl de klepel 233 lb woog.

Trinitas V, Trinitas VI en Trinitas VII

In de jaren 1566 tot 1570 vonden in Delft opnieuw enkele gietingen voor de Oude Kerk plaats. In 1565 werd een met pannen gedekte loods gebouwd ten behoeve van de klokkengieter Hendrick van Trier. Op 28 februari 1566 nam hij het vergieten van de grote klok Trinitas [IV] aan. Op 20 juli 1566 vond de gieting plaats, maar korte tijd na het ophangen van deze klok Trinitas V traden ernstige problemen op met de luidinrichting. Daardoor werden niet alleen de luidas en de lagers, maar ook de klok zelf beschadigd.

Op 22 juli 1566 sloot Hendrick van Trier samen met zijn zoon Peter opnieuw een contract met de kerkmeesters om de klok opnieuw te vergieten. Op 28 juli werd de beschadigde klok in stukken geslagen. Op 27 september goten de Van Triers een klok van 13662 lb. Na weging op 1 oktober 1566 werd zij aan een nieuwe luidas bevestigd, waarvoor de kerkmeesters het hout in Amsterdam hadden gekocht. Deze klok, de Trinitas VI, werd goedgekeurd, de kerkmeesters betaalden de gieters op 11 oktober uit en het giethuis met zijn oven werd afgebroken.

Toch was deze Trinitas geen lang leven beschoren want de huidige Trinitas dateert van 1570. Dat moet dan de zevende klok met die naam zijn. Deze was met 18000 lb zo zwaar dat de luiders opslag van hun loon kregen. De tarieven voor het overluiden bij begrafenissen werden dienovereenkomstig aangepast. Er waren 24 mannen nodig om de klok te luiden en dat was dan nog steeds zo bezwaarlijk, dat men bij voorkeur slechts de klokken Regis en Hippolytus gebruikte.

De Trinitas werd in 1614 verplaatst. In 1658 werd de luidinstallatie voorzien van een treeplank-inrichting waarbij de luiders boven de klok staan. Bij een gelegenheid in 1933 - waarschijnlijk de

herdenking van de 400ste geboortedag van Willem van Oranje - werd zij evenwel op traditionele wijze geluid, waarvoor zestien personen tegelijk in touw waren. In 1934 is de luidinrichting geëlektrificeerd.

Het geluid van de Trinitas moet tot in Brielle te horen zijn geweest. De klok bestaat nog steeds en was tot voor kort de grootste luidklok van Nederland. Bij de Delftse bevolking is deze klok bekend als de 'Bourdon'.

Trinitas of Bourdon, Van Trier 1570

Het driegelui van Jan Albert de Grave

De Amsterdamse klokkengieter Jan Albert de Grave goot in 1719 drie luidklokken voor de Oude Kerk, waarvoor hij de klokken Regis en Maria, die gebarsten waren, in betaling aannam. De klokken wogen 4225 lb, 1725 lb en 887 lb en zij hadden de toonhoogten c', f' en a'. De klepels wogen 158, 63 en 32 lb. Op 29 november 1719 werden ze door de smid Jan Helmers opgehangen naast de Trinitasklok.

De Grave, eigenaar van het voormalige bedrijf van Hemony, verstond de kunst de klokken inwendig en uitwendig op elkaar af te stemmen. Hij benoemde dat feit expliciet in zijn factuur.

Deze drie klokken worden aangeduid met de beginwoorden van de opschriften: Laudate, Servite, respectievelijk Sit nomen. In 1808 werden om economische redenen de klokken Servite en Sit nomen door het stadsbestuur verkocht. Zij kwamen niet op de schroothoop terecht maar werden doorverkocht naar Zoeterwoude respectievelijk Nootdorp.

De Laudate klok van De Grave werd op 14 januari 1943 uit de toren van de Oude Kerk gehaald en op transport naar Spijk gezet. Na de oorlog kwam ze terug.

De Servite klok is uitgenomen in Zoeterwoude en verdween in de oorlogsindustrie. Ze werd na uitneming nog gefotografeerd.

De Sit Nomen klok van Nootdorp is vernietigd, zonder dat daarvan een spoor is achtergelaten.

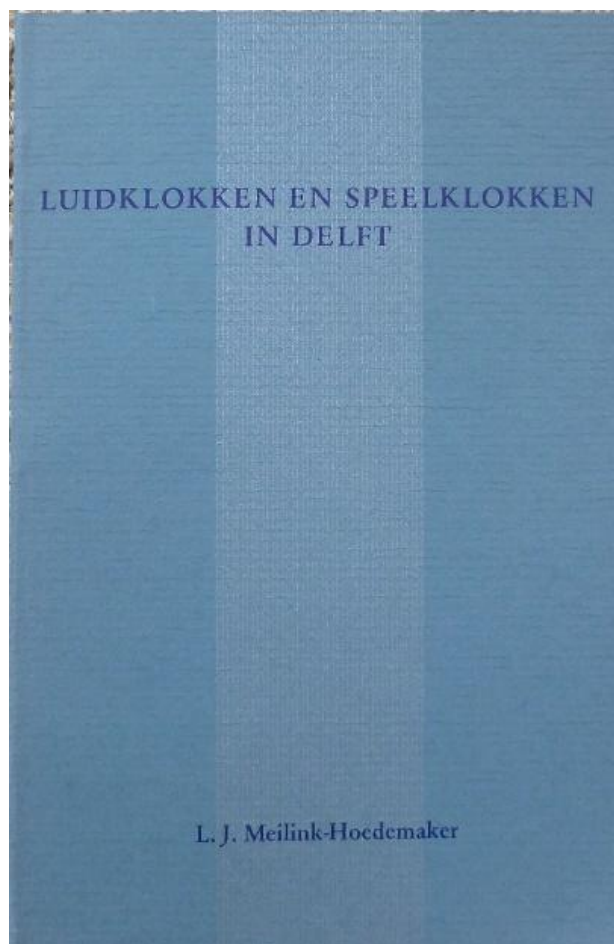
Laudate, De Grave 1719
gefotografeerd in de Oude Kerk

Servite, De Grave 1719
in 1808 verkocht naar Zoeterwoude
gefotografeerd na uitneming in 1943

Verantwoording

Deze webpagina is gebaseerd op hoofdstuk 2 uit mijn proefschrift "Luidklokken en speelklokken in Delft", dat in 1985 verscheen, en waarin de verwijzingen naar bronnen te vinden zijn.

Dit proefschrift is nog antiquarisch beschikbaar en kost dan 10 euro, exclusief porto.
Bel mij: 010 4181197 en we spreken iets af.